



دانشگاه اصفهان  
دانشکده علوم اداری و اقتصاد  
گروه علوم سیاسی

## پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی روابط بین الملل

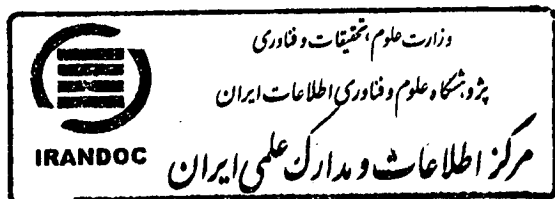
تبیین رابطه ترکیه و آمریکا و تاثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بعد از  
حادثه ۱۱ سپتامبر (۲۰۰۱-۲۰۰۷)

استاد راهنما  
دکتر علی امیدی

استاد مشاور  
دکتر سعید وثوقی

پژوهشگر  
طالب ابراهیمی

اسفند ماه ۱۳۸۹



۱۵۹۳۴۸

۲۰۱۳/۰۹/۲۲

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات  
و نوآوری های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه  
متعلق به دانشگاه اصفهان است.



دانشگاه اصفهان

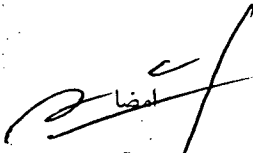

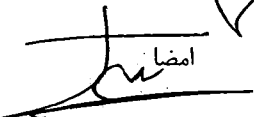
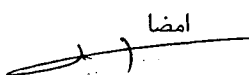
دانشکده علوم اداری و اقتصاد

گروه علوم سیاسی

پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته ی روابط بین الملل آقای طالب ابراهیمی

**"رابطه ترکیه و امریکا و تاثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر"**

در تاریخ ۱۳۸۹/۱۱/۳ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه عالی..... به تصویب نهایی رسید.

 امضا	با مرتبه ی علمی استادیار	دکتر علی امیدی	۱- استاد راهنمای پایان نامه
 امضا	با مرتبه ی علمی استادیار	دکتر سعید وثوقی	۲- استاد مشاور پایان نامه
 امضا	با مرتبه ی علمی استادیار	دکتر محمد علی بصیری	۳- استاد داور داخل گروه
 امضا	با مرتبه ی علمی دانشیار	دکتر حمید رضا وارثی	۴- استاد داور خارج از گروه

مدیر گروه علوم سیاسی

دکتر حبیب حسودنیا

تأیید شد  
۱۳۸۹

تقدیم به بهترین های زندگی:

پدر بزرگوار که در آرزوی سرفرازیم،  
همواره فضا و امکانات مناسب برای تحصیل  
و پژوهش را برایم فراهم ساخته است.

و

مادم اسوهٔ نوج و پیداری، عشق و محبت  
و پشتکار و تلاش، که افزون بر تئوین های  
کار ساز در راه دانش اندوزی، همیشه مرا به  
درک صحیح از زندگانی و حقیقت جونی  
را، نمونه کرده است.

و

برادران و خواهرانم:  
که سلامتی و خوشبختی آرزوی همیشگی من است.

## سپاسگزاری

در اینجا بر خود لازم می‌دانم تا از یکایک کسانی که مرا در انجام این تحقیق یاری نموده‌اند، تشکر و قدردانی نمایم. از استاد محترم راهنما، جناب آقای دکتر علی امیدی و نیز از استاد مشاور گرامی، جناب آقای دکتر سعید وثوقی که همواره در طی این پژوهش دلسوزانه دانش و تجربیات ارزنده خویش را جهت به سرانجام رسیدن این پژوهش در اختیار اینجانب قرار دادند، صمیمانه تشکر و قدردانی می‌نمایم.

همچنین از مدیر گروه علوم سیاسی جناب آقای دکتر حسین مسعود نیا، اساتید گرانقدر دانشگاه رازی کرمانشاه دکتر قدرت الله احمدیان، دکتر محمد ابوالفتحی کمال تشکر را دارم.

طالب ابراهیمی

اسفندماه ۱۳۸۹

## چکیده

روابط ترکیه و ایالات متحده آمریکا که شروع آن را می توان ربع آخر قرن هجدهم دانست، فراز نشیب های زیادی به خود دیده است. اوج قرابت دو کشور را می توان در سال های آغازین پس از جنگ جهانی دوم مشاهده نمود. ترکیه با ورود به ناتو در سال ۱۹۵۶ نه تنها به عنوان یک متحد اصلی این سازمان بلکه این کشور نقش مهمی را در ابتکارات و استراتژی های منطقه ای آمریکا بر عهده گرفت. از زمان فروپاشی شوروی و پایان جنگ سرد محور تمرکز روابط ترکیه و آمریکا تغییر کرده است. در دوران جنگ سرد محور اصلی روابط امنیتی ترکیه و آمریکا نیاز به مقابله با تهدید احتمالی شوروی بوده است. اما امروزه تمرکز همکاری امنیتی ترکیه و آمریکا در بعد ژئوپلیتیک بر روی مسائل خاورمیانه، منطقه خزر، آسیای مرکزی، قفقاز و بالکان می باشد. بروز حادثه ۱۱ سپتامبر، این روابط را تقویت و تسریع بخشید که از اهداف این تقویت همکاری، مقابله با جریان های سیاسی اسلامگرا و جلوگیری از نفوذ ایران در مناطق مهم یاد شده به نظر می رسید. ولی با توجه به منافع مشترک ایران و ترکیه در زمینه های انرژی مانند نفت و گاز، مقابله با گروه تروریستی پ. ک. ک. تحولات منطقه ای به ویژه آینده عراق، تمایل جدی ترکیه برای عضویت در اتحادیه اروپا، مناسبات امنیتی مرزها، و مهمترین مساله، تعدیل در سیاست خارجی ترکیه با روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه، از نگاه مفرط به غرب، توجه ویژه به شرق، تحول در نگاه ترکیه به خاورمیانه و همکاری با همسایگان به ویژه ایران و سوریه، از تاثیر گسترش این اتحاد (ترکیه و آمریکا) علیه ایران تا اندازه ای کاسته است، و باعث شده که این اتحاد تاثیر منفی بر علیه امنیت ملی ایران نداشته باشد.

لذا این پژوهش با استفاده از چارچوب نظری ژئوپلیتیک و با استفاده از روش تحلیلی - توصیفی به دنبال تبیین و تحلیل روابط ترکیه و آمریکا بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر (۲۰۰۱-۲۰۰۷) می باشیم.

**کلید واژه ها:** امنیت، امنیت ملی، سیاست خارجی، ژئوپلیتیک، حادثه ۱۱ سپتامبر.

## فهرست مطالب

صفحه

عنوان

### فصل اول: کلیات

۱	۱-۱	شرح و بیان مساله پژوهش.....
۳	۲-۱	تعریف مفاهیم.....
۳	۱-۲-۱	امنیت.....
۳	۲-۲-۱	امنیت ملی.....
۴	۳-۲-۱	سیاست خارجی.....
۴	۴-۲-۱	ژئوپلیتیک.....
۴	۵-۲-۱	حادثه یازده سپتامبر.....
۵	۳-۱	پیشینه و تاریخچه موضوع تحقیق.....
۷	۴-۱	اهداف تحقیق.....
۷	۵-۱	اهمیت و ارزش تحقیق.....
۷	۶-۱	کاربرد نتایج تحقیق.....
۸	۷-۱	فرضیه ها ( در صورت لزوم ) یا سوال های تحقیق.....
۸	۸-۱	روش تحقیق.....
۸	۹-۱	ابزار تجزیه و تحلیل.....
۹	۱۰-۱	سازماندهی تحقیق.....

### فصل دوم: ابزار تجزیه و تحلیل: ژئوپلیتیک

۱۰	۱-۲	مقدمه.....
۱۱	۲-۲	تعاریف ژئوپلیتیک.....
۱۳	۳-۲	مفاهیم ژئوپلیتیک.....
۱۵	۴-۲	اهمیت ژئوپلیتیک.....
۱۸	۵-۲	دوره های شکل گیری ژئوپلیتیک.....
۱۸	۱-۵-۲	دوره تولد.....
۱۹	۲-۵-۲	دوره افول.....
۱۹	۳-۵-۲	دوره احیاء.....
۲۱	۷-۲	ضد ژئوپلیتیک.....

عنوان	صفحه
نتیجه گیری.....	۲۳
<b>فصل سوم: سیاست خارجی ترکیه</b>	
۱-۳- مقدمه.....	۲۴
۲-۳- نگاهی به ترکیه.....	۲۵
۱-۲-۳- جمهوری ترکیه.....	۲۷
۳-۳- مبانی و اصول سیاست خارجی.....	۲۸
۴-۳- سیاست خارجی ترکیه قبل از جنگ جهانی دوم.....	۳۰
۵-۳- سیاست خارجی ترکیه در دوران جنگ سرد.....	۳۰
۵-۳- سیاست خارجی ترکیه پس از جنگ سرد.....	۳۴
۱-۶-۳- ترکیه و آمریکا.....	۳۵
۲-۶-۳- ترکیه و اتحادیه اروپا.....	۳۷
۳-۶-۳- ترکیه و اسرائیل.....	۳۹
۴-۶-۳- ترکیه و روسیه.....	۴۲
۵-۶-۳- ترکیه و بالکان.....	۴۳
۶-۶-۳- سیاست خاورمیانه ای ترکیه پس از جنگ سرد.....	۴۴
۱-۶-۶-۳- بحران کویت.....	۴۵
۲-۶-۶-۳- ترکیه و آسیای مرکزی.....	۴۷
۷-۳- سیاست خارجی ترکیه بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر.....	۴۹
۱-۷-۳- ترکیه و آمریکا.....	۵۰
۲-۷-۳- ترکیه و اتحادیه اروپا.....	۵۳
۳-۷-۳- ترکیه و روسیه.....	۵۶
۴-۷-۳- ترکیه و یونان.....	۵۷
۵-۷-۳- ترکیه و قبرس.....	۵۸
۶-۷-۳- سیاست ترکیه نسبت به تحولات خاورمیانه.....	۵۹
۱-۶-۷-۳- کاهش سطح روابط با اسرائیل از هم پیمانی به روابط عادی و در مقابل گسترش روابط با فلسطین.....	۶۰
۲-۶-۷-۳- انتقاد از اقدامات خشن اسرائیل در سرزمین های اشغالی.....	۶۱
۳-۶-۷-۳- حمایت ضمنی از حزب الله لبنان در جنگ ۳۳ روزه علیه اسرائیل.....	۶۲



- ۶۲ ..... ۳-۷-۶-۴- ترکیه و عراق
- ۶۳ ..... ۳-۷-۶-۵- ترکیه و ایران
- ۶۵ ..... ۳-۷-۶-۶- ترکیه و سوریه
- ۶۶ ..... نتیجه گیری

## فصل چهارم: روند مناسبات ترکیه و آمریکا

- ۶۸ ..... ۴-۱- مقدمه
- ۶۹ ..... ۴-۲- عوامل موثر در برقراری رابطه ترکیه با آمریکا
- ۶۹ ..... ۴-۲-۱- اهداف آمریکا در برقراری رابطه با ترکیه
- ۷۰ ..... ۴-۲-۲- اهداف ترکیه در برقراری رابطه با آمریکا
- ۷۱ ..... ۴-۳- روابط ترکیه و ایالات متحده آمریکا در دوران جنگ سرد
- ۷۲ ..... ۴-۳-۱- پیوستن ترکیه به ناتو و پیامدهای آن
- ۷۴ ..... ۴-۳-۲- مساله قبرس
- ۷۶ ..... ۴-۳-۳- تحریم تسلیحاتی ترکیه
- ۷۹ ..... ۴-۳-۴- قرار داد ۱۹۸۰
- ۸۱ ..... ۴-۴- رابطه ترکیه و ایالات متحده آمریکا در دوران پس از جنگ سرد
- ۸۳ ..... ۴-۴-۱- امنیت منطقه ای
- ۸۵ ..... ۴-۴-۱-۱- خاورمیانه
- ۸۶ ..... ۴-۴-۱-۱-۱- جنگ خلیج فارس
- ۸۸ ..... ۴-۴-۱-۲- بالکان
- ۸۹ ..... ۴-۴-۲- روابط نظامی ترکیه و آمریکا
- ۹۰ ..... ۴-۴-۲-۱- کمک های نظامی- امنیتی و فروش تسلیحات آمریکا به ترکیه
- ۹۱ ..... ۴-۴-۲-۲- طرح واگذاری تجهیزات دفاعی مازاد آمریکا به ترکیه
- ۹۱ ..... ۴-۴-۲-۳- اجرای طرح آموزش های نظامی بین المللی برای ترکیه
- ۹۱ ..... ۴-۴-۲-۴- صادرات تسلیحات آمریکا به ترکیه از سال ۱۹۹۲ تا ۲۰۰۰
- ۹۵ ..... ۴-۵- روند مناسبات ترکیه و آمریکا بعد از ۱۱ سپتامبر
- ۹۶ ..... ۴-۵-۱- جنگ عراق
- ۱۰۲ ..... ۴-۵-۲- مساله کرد و روابط ترکیه و ایالات متحده

عنوان	صفحه
۳-۵-۴- مساله قتل عام ارامنه توسط عثمانی ها در کنگره آمریکا.....	۱۰۶
۴-۵-۴- روابط نظامی ترکیه و آمریکا پس از ۱۱ سپتامبر.....	۱۰۶
۱-۴-۵-۴- خرید های ترکیه از آمریکا.....	۱۰۸
۲-۴-۵-۴- کمک نظامی ترکیه به آمریکا.....	۱۰۸
۳-۴-۵-۴- مهم ترین پروژه های دفاعی ترکیه با آمریکا.....	۱۰۸
نتیجه گیری.....	۱۱۰

### فصل پنجم: تبیین رابطه ترکیه و آمریکا و تاثیر آن بر امنیت ملی ایران

۱-۵- مقدمه.....	۱۱۱
۲-۵- فرصت ها و چالش های روابط ایران و ترکیه.....	۱۱۲
۱-۲-۵- تبدیل شدن به یک قدرت منطقه ای: رقابت یا همکاری.....	۱۱۳
۱-۱-۲-۵- نقش آفرینی ایران و ترکیه در آسیای مرکزی و قفقاز.....	۱۱۳
۲-۲-۵- ایران و ترکیه در خاورمیانه.....	۱۱۵
۱-۲-۲-۵- فرآیند صلح اعراب و اسرائیل.....	۱۱۵
۲-۲-۲-۵- همکاری ترکیه و اسرائیل.....	۱۱۶
۳-۲-۲-۵- روابط ترکیه و سوریه.....	۱۱۶
۴-۲-۲-۵- آینده عراق.....	۱۱۸
۳-۲-۵- انرژی و روابط اقتصادی ایران و ترکیه.....	۱۱۹
۴-۲-۵- مسئله کردها و روابط ایران و ترکیه.....	۱۲۰
۵-۲-۵- عامل اسلام گرایی در روابط ایران و ترکیه.....	۱۲۲
۶-۲-۵- عامل هیدروپلیتیک در روابط ایران و ترکیه.....	۱۲۳
۱-۶-۲-۵- هیدروپلیتیک آب.....	۱۲۴
۳-۵- تبیین رابطه ترکیه و آمریکا و تاثیر آن بر امنیت ملی ایران.....	۱۲۵
نتیجه گیری.....	۱۳۰

### فصل ششم: نتیجه گیری

۱-۶- پیشنهادات.....	۱۳۶
منابع و ماخذ.....	۱۳۷

## فهرست جدول ها

صفحه	عنوان
۹۲	جدول ۴-۱- تسلیحات واگذاری آمریکا به ترکیه (دلار)
۱۳۸	جدول ۶-۱- رابطه ترکیه و آمریکا رفتار ترکیه در در مثلث ایران - آمریکا - ترکیه

عنوان

صفحه

فهرست شکل

شکل ۳-۱- موقعیت جغرافیایی ترکیه ..... ۲۸

## فصل اول

### کلیات پژوهش

#### ۱-۱- شرح و بیان مساله پژوهش

روابط ترکیه و ایالات متحده آمریکا که شروع آن را می توان ربع آخر قرن هجدهم دانست، فراز نشیب های زیادی به خود دیده است. اوج قرابت دو کشور را می توان در سال های آغازین پس از جنگ جهانی دوم مشاهده نمود که ترکیه پس از بهره مند شدن از کمک های اقتصادی- نظامی آمریکا در قالب دکترین ترومن در ۱۹۵۶ به عنوان طلایه دار مبارزه با گسترش نفوذ کمونیسم نقش مهمی را در چارچوب سیاست های مهار ترومن و آیزنهاور ایفا نمود (Karpat, 1975: 34). با ورود ترکیه به ناتو در ۱۹۵۶، مرحله نوبنی از روابط استراتژیک ترکیه و ایالات متحده آغاز گشت که در تمامی دوران جنگ سرد به استثناء تنش های مقطعی در روابط دو کشور در جریان تحریم تسلیحاتی ۱۹۷۸ و مساله قبرس بین دو کشور پیش آمد، ادامه داشت.

در دهه ۱۹۹۰، شرایط داخلی و بین المللی روابط ترکیه و ایالات متحده آمریکا دستخوش تغییرات شگرفی گشت. فروپاشی شوروی و از میان رفتن رقابت های استراتژیک جهانی میان بلوک شرق و غرب، ساختار نظام بین الملل حاکم بر دوران جنگ سرد را متحول نمود. برای بیش از چهار دهه آنچه به رابطه استراتژیک میان ترکیه و آمریکا جهت می داد رقابت های استراتژیک بین دو ابرقدرت و ساختار دو قطبی نظام بین الملل بود. در طول سال های جنگ سرد ایالات متحده و ترکیه دارای برداشت های یکسانی پیرامون تهدیدات ارائه شده از سوی

اتحاد جماهیر شوروی و پیمان ورشو بودند. برای ایالات متحده، ترکیه حکم یک پایگاه در مرزهای شوروی و متحدی کلیدی در جناح شرق ناتو را داشت. برای ترکیه نیز، ایالات متحده نقش متحد و حامی در برابر تهدید های شوروی را ایفا نمود. از همین رو بود که فروپاشی شوروی و از میان رفتن نظام دو قطبی و تغییرات ایجاد شده در چشم انداز های سیاسی اوراسیا، تغییراتی بنیادین را در فضای حاکم بر روابط ترکیه و ایالات متحده به وجود آورد. در اولین سال های فروپاشی به نظر می رسید که اهمیت ترکیه برای ناتو و آمریکا از بین رفته و ترکیه از کمک های غرب محروم گردیده است (Sean kay and Judith, 1997: 3). اما با فرا رسیدن نیمه دوم ۱۹۹۰، تمامی این نگرانی ها به نحوی از میان رفتند. ترکیه نه تنها به عنوان یک متحد اصلی ناتو باقی ماند و پایگاه های ترکیه نقش حیاتی را در عملی نمودن برنامه های منطقه پرواز ممنوع در شمال عراق ایفا نمودند. بلکه این کشور نقش مهمی را در ابتکارات و استراتژی های منطقه ای آمریکا بر عهده گرفت (Marios, 1998: 45).

نهایتاً بروز حادثه ۱۱ سپتامبر، این روابط را تقویت و تسریع کرد و با افزایش نگرانی غرب از رشد اسلام سیاسی، ترکیه ناگهان به عنوان نمونه ای از یک کشور مسلمان معتقد به جدایی دین از سیاست و طرفدار دموکراسی در بین غربیان به ویژه ایالات متحده اهمیت و جایگاه ویژه یافت. از طرف دیگر، امروزه ترکیه در محور اتصال سه منطقه مهم و حیاتی بالکان، آسیای مرکزی و قفقاز و خاورمیانه قرار گرفته که برای آمریکا مهم بوده و این کشور در هر سه منطقه، برای دستیابی به اهداف سیاسی اش به همکاری ترکیه نیاز دارد (روزنامه ایران، ۱۳۸۳/۱۰/۲۲). از زمان فروپاشی شوروی و پایان جنگ سرد محور تمرکز روابط ترکیه و آمریکا تغییر کرده است. در دوران جنگ سرد محور اصلی روابط امنیتی ترکیه و آمریکا نیاز به مقابله با تهدید احتمالی شوروی بوده است. اما امروزه تمرکز همکاری امنیتی ترکیه و آمریکا بر روی مسائل خاورمیانه، منطقه خزر، قفقاز و بالکان می باشد (Larrabe, 2002: 19).

آمریکا چه در خلیج فارس و چه در کشورهای حاشیه آن همواره مانع تحرک ایران و نادیده گرفتن جایگاه طبیعی ایران در نظام منطقه ای بوده است تا رقابت منطقه ای ایران و فضا سازی توسعه حوزه نفوذ ایران را کاهش و در عوض توسعه نفوذ ترکیه را گسترش دهد. زیرا آمریکا برای افزایش قدرت مانور و حتی حفظ موقعیت خود در خاورمیانه نیازمند همکاری ترکیه است (حیدری، ۱۳۸۳: ۶۴). در مجموع به نظر می رسد، با توجه به منافع مشترک ایران و ترکیه در زمینه های انرژی مانند نفت و گاز، مقابله با گروه تروریستی پ. ک. ک، تحولات منطقه ای به ویژه آینده عراق، تمایل جدی ترکیه برای عضویت در اتحادیه اروپا، مناسبات امنیتی مرزها و مهمترین مساله، تعدیل در سیاست خارجی ترکیه با نفوذ حزب عدالت و توسعه، از نگاه به غرب مفرط به، توجه ویژه به شرق، تحول در نگاه ترکیه به خاورمیانه و همکاری با همسایگان به ویژه ایران و سوریه، از تاثیر گسترش

این اتحاد علیه ایران تا اندازه ای کاسته است، و باعث شده که این اتحاد تاثیر منفی بر علیه امنیت ملی ایران نداشته باشد.

## ۱-۲- تعریف مفاهیم

۱-۲-۱- امنیت<sup>۱</sup>: فراغت از هرگونه تهدید یا حمله و یا آمادگی برای رویارویی با هر تهدید و یا حمله را امنیت گویند (آشوری، ۱۳۷۸: ۲۱۴). از نظر تاریخی، امنیت به عنوان ارزشی پایه و هدف نهایی رفتار دولت ها بر فقدان تهدید نسبت به ارزش های نادر دلالت کرده و از نظر تجربی به عنوان اصطلاحی نسبی در حوزه تحقیقاتی روابط بین الملل پذیرفته شده است. به طور سنتی تحلیل های امنیتی روی ابعاد نظامی متمرکز شده بودند، از این رو تهدیدات ملحوظ در وضعیت های جنگی و نزدیک به آن باعث مسایل امنیتی ملی جدی برای کشورها می شود. اما پایان جنگ سرد زمینه را برای بحث جهت گسترده کردن دستور کار امنیتی و در بر گرفتن ایده های مربوط به امنیت اقتصادی و زیست محیط را فراهم ساخت (ایوانز و نوام، ۱۳۸۱: ۷۴۴-۷۴۲).

۱-۲-۲- امنیت ملی<sup>۲</sup>: به مصونیت نسبی و یا مطلق کشوری در برابر یک حمله مسلحانه احتمالی و یا خرابکارانه سیاسی و اقتصادی، همراه به توانایی اش برای وارد آوردن ضربه متقابل مهلک، امنیت ملی می گویند (جفری، ۱۳۷۳: ۷۶). مانند نیز امنیت ملی را شامل: تعقیب روانی و مادی ایمنی و اصولاً جزء مسئولیت حکومت های ملی است تا از تهدیدات مستقیم ناشی از خارج نسبت به بقای رژیم ها، نظام شهروندی و شیوه زندگی شهروندان خود ممانعت به عمل آورد (ماندل، ۱۳۷۷: ۵۱). ریچارد کوپرمی گوید: «امنیت ملی به معنی توان جامعه در حفظ و بهره گیری از فرهنگ و ارزش هایش می باشد.» برخی دیگر از محققین نیز امنیت ملی را شرایط و موقعیت مطلوبی می دانند که شخص یا کشور با دارا بودن آن احساس ترس نکنند (درویشی، ۱۳۷۱: ۱۱).

۱-۲-۳- سیاست خارجی<sup>۳</sup>: یک استراتژی و یا برنامه ای از فعالیت ها است که توسط تصمیم گیرندگان یک کشور در برابر کشورهای دیگر و یا نهادهای بین المللی انجام می شود تا به اهدافی که به نام منافع ملی آن کشور خوانده می شود، برسد. می توان گفت سیاست خارجی، پروسه ای شامل اهداف مشخص، عوامل معین خارجی وابسته به اهداف فوق الذکر، توانایی کشور در رسیدن به نتایج مطلوب، توسعه یک استراتژی سودمند، اجرای

استراتژی، ارزیابی و کنترل آن می باشد (پلاتو و آلتون، ۱۳۷۵: ۱۹-۱۳). راهنمایی است برای اقداماتی که یک دولت در ورای مرزهای خودش به منظور پیشبرد اهداف در رابطه با بازیگران حکومتی و غیر حکومتی به عمل می آورد (قوام، ۱۳۸۴: ۲۳۱).

۱-۲-۴- ژئوپلیتیک<sup>۱</sup>: ژئوپلیتیک که معادل فارسی آن «سیاست جغرافیایی» است، رویکرد یا دیدگاهی است برای سیاست بین الملل که سعی دارد تا رفتار سیاسی و توانایی های نظامی را بر حسب محیط طبیعی توضیح دهد. بر طبق این رویکرد، ژئوپلیتیک توجه خود را عمدتاً به عوامل جغرافیایی که در شکل گیری سیاست ها مؤثرند، معطوف می دارد (میرحیدر، ۱۳۶۹: ۱۸). «ژئوپلیتیک مطالعه کاربردی روابط جغرافیایی میان فضا و سیاست است. ژئوپلیتیک تاثیر دو جانبه الگوهای فضایی، اشکال و ساختارها را با عقاید سیاسی و سازمان ها مطالعه می کند. کنش متقابل فضایی و فرآیند های سیاسی در تمامی سطح (محلی، ملی، قاره ای و جهانی) سیستم ژئوپلیتیک بین الملل را قالب ریزی و ایجاد کرده است (Cohen, 1970: 17). بنابراین می توان گفت «ژئوپلیتیک عبارت است از علم روابط متقابل جغرافیا، قدرت و سیاست و کنش های ناشی از ترکیب آنها با یکدیگر» (حافظنیا، ۱۳۸۵: ۳۷).

۱-۲-۵- حادثه یازده سپتامبر<sup>۲</sup>: در تاریخ ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱، رویداد بزرگ در قلب تجاری و نظامی ایالات متحده، نیویورک و واشنگتن اتفاق افتاد که تا آن زمان بی سابقه بود. البته پیش از آن در سال ۱۹۴۹ هم یک جت جنگی ایالات متحده با یکی از طبقات فوقانی آسمان خراش «امپایراستیت<sup>۳</sup>» برخورد کرد که خسارات چندانی بر جای نگذاشت ولی در این حادثه تروریستی، دو ساختمان مرکز تجارت جهانی منهدم شد. علاوه بر آن حدود ۳ هزار نفر بی گناه جان باختند. دولت مردان و رسانه های ایالات متحده به اتفاق، شخص بن لادن و اعضاء گروه القاعده را طراح حادثه ۱۱ سپتامبر اعلام کردند و دو جنگ ویرانگر به دنبال آن به مرحله اجراء گذاشته شد. تا آنجا که «جورج بوش» رئیس جمهور ایالات متحده در همان روز های اول حادثه، از آن به عنوان اعلان جنگ علیه ایالات متحده یاد کرد (محسنی اژیبه، ۱۳۸۸: ۶).

1 - Geopolitics

2 - September 11 Event

3 - Ampayrastys



### ۱-۳- پیشینه و تاریخچه موضوع تحقیق

در خصوص رابطه ترکیه و آمریکا و تاثیر آن بر امنیت ملی ایران، تحقیقی جامع و کاملی صورت نگرفته است. لیکن به لحاظ اهمیت موضوع، پژوهش هایی در این مورد انجام شده است که هر کدام از این آثار به مقتضای موضوع و محتوای خود به گونه ای محدود و موردی به بررسی برخی جنبه های این موضوع پرداخته اند. در این قسمت به بررسی اجمالی برخی از این آثار می پردازیم.

حیدری و محمدی (۱۳۸۶) در مقاله ای تحت عنوان «تحولات ژئوپلیتیکی دهه پایانی قرن بیستم و تاثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران»، جهان در آستانه دهه ۱۹۹۰ میلادی با یک رخداد جدید و کم نظیر به نام فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی مواجه شد. این رویداد بدون مداخله یک قدرت خارجی و تنها مبتنی بر شکاف ها و گسست های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی داخلی صورت واقیعت به خود گرفت و ساختار نظام بین الملل را از حالت دو قطبی و موازنه قدرت رها و به سمت بی قطبی و سیال بودن رهنمون کرد. در چنین شرایطی هر یک از قدرت های موجود جهان با توجه به منافع و نیت های سلطه طلبی تلاش کردند تا مسئولیت ها و وظایف قدرت حذف شده را عهده دار شوند تا خلأ ناشی از عدم حضور قدرت برتر را تامین کنند. برتری طلبی توأم با تعارض منافع در حوزه های دچار خلأ قدرت شده و آثار شیء ناشی از به هم خوردن تعادل و توازن قدرت، نابسامانی های مثل تجاوز نظامی آمریکا به عراق به بهانه آزاد سازی کشور اشغال شده کویت، واقعه یازده سپتامبر ۲۰۰۱ را به دنبال داشت. در این حالت بررسی پیامدهای فروپاشی بلوک شرق و تحولات ژئوپلیتیک دهه ۱۹۹۰ میلادی، به ویژه آثار این تحولات در خاورمیانه، همچنان در کانون توجه پژوهشگران مسایل منطقه قرار دارد. مقاله مزبور در صدد بررسی آثار دگرگونی ها بر منافع و امنیت ملی ایران و تلاش برای شناخت محیط منطقه ای این کشور است.

این مقاله به عواملی که بعد از فروپاشی شوروی مبنی بر خلأ قدرت در منطقه پرداخته و به هیچ ائتلافی که در آن منافع ملی ایران را تهدید کند نپرداخته است. در این پژوهش سعی می شود تا امنیت ملی ایران مورد بررسی قرار گیرد.

مرادیان (۱۳۸۵) در کتاب «برآورد استراتژیک ترکیه (سرزمینی-دفاعی-اقتصادی-اجتماعی)» تلاش کرده است تا با گردآوری اطلاعات دست اول و قابل اتکا، یک برآورد دقیق و علمی از وضعیت جغرافیایی، توان دفاعی، ساختارهای اقتصادی و همچنین سیاست ها، نگرش ها و آداب فرهنگی و اجتماعی این کشور جهت کارشناسان این حوزه فراهم آید.

نویسنده کتاب اشاره به مسائل داخلی و موقعیت استراتژیکی ترکیه دارد و بخشی هم به رابطه این کشور با آمریکا برای تسهیل در مناسبات ترکیه با اتحادیه اروپا پرداخته و هیچ اشاره ای به تاثیر این رابطه بر امنیت ملی ایران نشده است. در این پژوهش سعی می شود تا تاثیر این رابطه بر امنیت ملی ایران مورد بررسی قرار گیرد.

محمدیان (۱۳۸۲) در مقاله ای تحت عنوان « بررسی رابطه ترکیه و آمریکا»، به بررسی رابطه ترکیه و آمریکا بعد از ۱۱ سپتامبر می پردازد. دستگیری شماری از نظامیان ترکیه در شمال عراق از سوی نیروهای آمریکایی، رد لایحه استقرار نیروهای آمریکایی در خاک ترکیه از سوی پارلمان این کشور در جریان حمله آمریکا به عراق رخ داد، از تنش های موجود در روابط دو کشور پس از ۱۱ سپتامبر است.

نویسنده در این مقاله رابطه ترکیه و آمریکا را بر محور جنگ عراق بررسی کرده در آن هیچ گونه عواملی دال بر به خطر افتادن منافع و امنیت ملی ایران در منطقه باشد ذکر نشده است. در این پژوهش در پی آن هستیم تا تاثیر این رابطه بر امنیت ملی ایران را مورد بررسی قرار دهیم.

عباس تهرانی (۱۳۷۲) به روند شکل گیری رابطه ترکیه و آمریکا از زمان جنگ جهانی دوم تا ۱۹۹۲ می پردازد و عوامل شکل گیری این روند را بررسی می نماید. با نگاهی به روابط ترکیه و آمریکا در می یابیم که دو مساله مهم این روابط را شکل می دهد: ۱- روابط آمریکا و شوروی ۲- پیوستن ترکیه به ناتو. از آنجا که اهمیت استراتژیک ترکیه عامل توجه آمریکا به این کشور بود هر گاه از این اهمیت کاسته می شد روابط دو کشور رو به سردی می گرائید. مهمترین عامل در روابط آمریکا و شوروی که این مساله را بوجود آورد سیاست همزیستی مسالمت آمیز بود. بدین ترتیب با اعمال سیاست همزیستی مسالمت آمیز بین آمریکا و شوروی از اهمیت و اعتبار ترکیه در نزد آمریکا کاسته شد. عکس قضیه نیز صادق بود، یعنی هرگاه همزیستی مسالمت آمیز جای خود را به تنش و عدم همکاری بین آمریکا و شوروی می داد، اهمیت استراتژیک ترکیه در نزد آمریکا افزایش می یافت و به بهبود روابط دو کشور می انجامید. از سال ۱۹۸۵، با صعود تدریجی و قدرت گرفتن گورباچف در شوروی روابط خصومت آمریکا و شوروی به مرور به روابط مبتنی بر همکاری تغییر یافت. در این مقطع نیز اهمیت استراتژیک ترکیه در ناتو کاهش یافت که در روابط این کشور با آمریکا بی تاثیر نبود. بعد از فروپاشی اتحاد شوروی روابط ترکیه و آمریکا تحت تاثیر ایجاد روابط دوستانه با جمهوری های تازه استقلال یافته بود.

در پژوهش مزبور محقق فقط به دنبال عوامل تاثیر گذار بر اتحاد بین آمریکا و ترکیه در متن زمانی قبل از جنگ سرد پرداخته و در مورد اهمیت این اتحاد بر امنیت ملی ایران هیچ اشاره ای نشده است. در این پژوهش سعی می شود تا تاثیر رابطه ترکیه و آمریکا بر امنیت ملی ایران بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر را مورد بررسی قرار گیرد.

متون موجود درباره این موضوع نتوانسته اند به کنکاش درباره تبیین رابطه ترکیه و آمریکا و تاثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بعد از ۱۱ سپتامبر پردازد. این پژوهش سعی کرده است که به تبیین رابطه ترکیه و آمریکا و تاثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بعد از ۱۱ سپتامبر (۲۰۰۱-۲۰۰۷) پردازد. در پایان نامه حاضر سعی شده است تا از کتب و مقالاتی در رابطه با موضوع هستند به طور مطلوب استفاده به عمل آید و مباحثی که در تحقیقات گذشته به آن پرداخته نشده است را بررسی کند و خلا موجود را پر کند.

#### ۴-۱- اهداف تحقیق

هدف اصلی:

تبیین تاثیر رابطه ترکیه و آمریکا بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران (۲۰۰۱-۲۰۰۷).

هدف فرعی:

۱- تبیین سیاست خارجی ترکیه بعد از جنگ جهانی دوم.

۲- تبیین روند مناسبات ترکیه و آمریکا بعد از جنگ جهانی دوم.

#### ۵-۱- اهمیت و ارزش تحقیق

اهمیت و ارزش این تحقیق در این است که در رابطه با تاثیرات ترکیه و آمریکا بر امنیت ملی ایران تحقیقی جامع و کامل صورت نگرفته است. پژوهشگر در این پژوهش سعی دارد تا تاثیر رابطه ترکیه و آمریکا را بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر را بررسی کند.

#### ۶-۱- کاربرد نتایج تحقیق

موضوع حاضر یکی از مسائل سیاسی-امنیتی روز منطقه است و ارتباط تنگاتنگی با امنیت ملی کشورمان دارد. این پژوهش می تواند تصمیم گیرندگان سیاست خارجی ایران از جمله وزارت امور خارجه را در اتخاذ مواضع اصولی بر اساس منافع ملی و ایجاد تمهیدات امنیتی برای مصون ماندن از آثار و تبعات منفی احتمالی آن یاری دهد. بنابراین این پایان نامه، می تواند در مراکز و سازمان های ذیل مورد استفاده قرار گیرد:

۱- مراکز پژوهشی، مطالعاتی و دانشگاه ها

۲- وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران

۳- مراکز امنیتی و شورای امنیت ملی و کارگزاران امنیتی جمهوری اسلامی ایران.

## ۱-۷- فرضیه ها (در صورت لزوم) یا سوال های تحقیق

فرضیه اصلی:

همکاری امنیتی ترکیه و آمریکا تاثیر منفی بر امنیت ملی ایران طی سال های ۲۰۰۷-۲۰۰۱ نداشته است.

فرضیه فرعی:

۱- عوامل سیاسی داخلی، منطقه ای و فرا منطقه ای در شکل گیری سیاست خارجی ترکیه نقش مهمی داشته است.

۲- اتحاد استراتژیک بین ترکیه و آمریکا بعد از جنگ جهانی دوم تعمیق و گسترش پیدا کرده است.

## ۱-۸- روش تحقیق

روش تحقیق در این پژوهش توصیفی-تحلیلی است. در این پایان نامه برای جمع آوری اطلاعات از روش

کتابخانه ای، شامل کتب، مقالات، نشریات تخصصی و همچنین منابع اینترنتی و روزنامه ها استفاده شده است.

## ۱-۹- ابزار تجزیه و تحلیل

در این پژوهش، نظریه ژئوپلیتیک به عنوان ابزار تجزیه و تحلیل انتخاب شده است. ژئوپلیتیک به معنای عمومی آن یعنی نقش عوامل جغرافیایی در سیاست (Taylor, 1993: 3). ژئوپلیتیک منطقی برای شکست دشمن با توجه به موقعیت و امکانات جغرافیایی است (افشردی، ۱۳۸۱: ۶).

ژئوپلیتیک و سیاست خارجی: دانش تاثیر عوامل جغرافیایی بر سیاست و روابط دولت ها، دانش مناطق بحرانی، دانش تحلیل نظام های منطقه ای و فرا منطقه ای، دانش برخورد نظامی بر سر مرزها و ریشه یابی نزاع های مرزی و دانش کنترل مناطق استراتژیک می باشد. در عین حال می توان گفت با توجه به پایان دوران جنگ سرد به عنوان دوران نزاع ایدئولوژیکی در جهان، ژئوپلیتیک بیش از گذشته به عنوان عاملی برای واقع گرایان در مباحث سیاست خارجی کشورها، به طور روز افزونی مورد توجه قرار گرفته است (افشردی، ۱۳۸۱: ۱۰).

برای فهم تاثیر رابطه ترکیه و آمریکا بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، تئوری ژئوپلیتیک ابزار مناسبی

است که می تواند ما را برای رسیدن به نتیجه مطلوب یاری رساند.